

AYTMATOV'UN KASSANDRA DAMGASI VE DÜŞÜNDÜRDÜKLERİ

Dr. Orhan SÖYLEMEZ*

Kassandra damgası romanı, okuyucuyu alışlagelmiş düşüncelerin dışına çıkarıyor, şaşırtıyor ve hatta onu ikileme bırakıyor. Bu, kötülüğün, suçların, despotizmin, insaniyetsizliğin bugün ekilen tohumlarının ne denli korkunç sonuçlara yol açabileceğini gösteren küresel değişmelerin ve sistemli düşüncenin edebiyatıdır.**

Cengiz Aytmatov, *Gün olur asra bedel*¹ romanı ile başlayan ve *Dişi kurdun rüyaları*² ile devam eden gelecek endişesini yeni romanı *Kassandra damgası*³ ile zirveye çıkarmış görünüyor. Dünyanın içinde bulunduğu kötü gidişatı ve insanoğlunun geleceğini tehdit eden silahlanma ve kötülük yolunda birbiriyle yarışması konusuyla evrenselliğini de en üst seviyeye çıkararak bu son romanıyla Aytmatov, yalnızca bu konu ile değil ele aldığı din unsuruyla da pek çok araştırmacının dikkatini çekeceğe benziyor. Ayrıca Aytmatov, her ne kadar kendisi Türk dünyasının Nobel'e alternatif üretmesini istese de bu son romanıyla aday gösterildiği Nobel ödülünü de kazanabilir.⁴

Romanın konusu oldukça basit. Sovyetler Birliği'nin dağılmasından sonra görevi sona erdiği halde uzay istasyonunda kalan ve çalışmalarını sürdüren bir

* Marmara Üniversitesi, Türkiyat Araştırmaları Enstitüsü Öğretim Üyesi

** Çingiz T. Aytmatov. *Tavro Kassandra*. Moskva: Cusup Balasagın, 1995. s. 2. İç kapak yazısı. Rusçadan tercüme eden Sebahat Söylemez.

¹ Cengiz Aytmatov. *Gün olur asra bedel*. çev. Refik Özdek. İstanbul: Ötüken Neşriyat A.Ş., 1991.

² Cengiz Aytmatov. *Dişi kurdun rüyaları*. çev. Refik Özdek. İstanbul: Ötüken Neşriyat A.Ş., 1990.

³ Cengiz Aytmatov. *Kassandra damgası*. Rusçadan çev. Ahmet Pirverdioğlu. İstanbul: Ötüken Neşriyat A.Ş., 1997.

⁴ Süleyman Taygar. "Cengiz Aytmatov: Türk dünyası Nobel'e alternatif üretmeli," *Aksiyon*, 27 Aralık / 2 Ocak 1998, s. 14-16.

Yazar bu romanı ile okuyucularını bütün pasifliğine rağmen belli belirsiz bir inancın sembolü olan ihtiyar Mümin Dede ve onun tam karşısında yer alan ve hiç bir inancı olmayan damadı Oroskul ile tanıştırmıştı. *Kassandra damgası*'nda da inanç meselesi ele alınır, ancak daha sonra da değinileceği gibi dinler artık tek tek ve herkes tarafından kendi algılayışlarına göre yaşanılacaktır.

Aytmatov, hem ortak hem de tiyatro türünde daha sonra yazdığı ilk ve tek eserinde inançsız olarak yetiştirilmiş aydınları hesaba çekmişti. İki perdelik "Fuji-Yama"¹⁰ adlı oyunda Orta Asya halklarının başına gelen siyasî ve sosyal felâketlerin sebebi olarak aydınları göstermişti. Eserde okul ve askerlik arkadaşı olan dört kişi, yanlarında eşleri ve okul öğretmenleri olduğu halde Fuji-Yama'nın zirvesinde hafta sonu tatilini geçirmek ve piknik yapmak için buluşurlar. Japonya'daki Budistlerce kutsal sayılan bir dağın isminden esinlenerek seçilen bu tepeye de dini bir özellik yüklenir: "İsabek: (Güler) Biliyor musun, insanlar Fuji-Yama'da ruhlarının bütün gizlerini açarlarmış. Bu yüzden Fuji-Yama demişler o dağa. Gülcan: Tanrı önünde günah çıkarmaya hemen hazırım." (s. 122)

Geçmişte yaptıkları hatalardan bahsedip bir nevi vicdan muhasebesi yapan bu grup, tarih öğretmeni, bilim doktoru, gazeteci ve kolhoz başkanı tarım uzmanından oluşur. Bu toplantı adeta aile fertlerinin yeniden bir araya gelmesi gibidir. Cephe yıllarında, grubun en zeki ve girişken üyesi şâir Sabur, savaş aleyhinde yazmış olduğu ve sadece bu dört arkadaşının bildiği bir şiiri yüzünden sorgulanır ve halk düşmanı ilan edilerek sürgüne gönderilir. Savaşın sonu suçsuz bulunarak serbest bırakılır, hakları iade edilir. Fakat, bu genç şâir hayata küser ve münzevî bir hayata başlar. Sabur'u ihbar eden bu dört arkadaşın biridir. Bu da mahrumiyetin nerde nasıl kaybedildiğinin bir çeşit araştırılmasıdır. Her ne kadar Gülcan "... Tanrı önünde, vicdanımıza karşı dürüst olalım, gerçekleri söyleyelim" (s. 130) diyerek herkesi dürüst olmaya davet etse de hiç birisi suçlu olduğunu itiraf edemez. Dolayısıyla, doğruyu söylememekle, dürüst davranmamakla dördü birden suçlu veya zanlı durumunda kalır. Aytmatov, böylece suskun kalan veya gerçekleri saklayan bütün aydınları tenkit etmişti.

Bunun yanında Fuji-Yama'da dikkati çeken en önemli teferruat, Sovyet sisteminin okullarda dinsizliği uygulayış şekli ve gençleri Tanrı kavramına karşı ve inançsız olarak yetiştirmesidir. Eserde konu şöyle işlenir:

¹⁰ Cengiz Aytmatov. *Erken gelen tumalar...* Rusçadan çeviren: Mehmet Özgül. İstanbul: Cem yayınları, 1983. Sayfa numaraları bu baskıya aittir. Eser Amerika'da sahnelendikten sonraki akisleri için bkz. Svat Soucek. "National Color and Bilingualism in the work of Chingiz Aitmatov," *Journal of Turkish Studies*, vol. 5, 1981, pp. 70-98; Türkçe tercümesi için bkz. Svat Soucek. "Cengiz Aytmatov'un eserlerinde milli renk ve ikidillilik," İngilizceden tercüme eden: Orhan Söylemez. *Türk lehçeleri ve edebiyatı dergisi*, sayı 10, Aralık 1996, s. 7-41.

...

İsabek: Eğer yanılmıyorsam, her inanan budist, ömründe en azından bir kez Fuji-Yama'ya çıkar; yaşantısı konusunda Tanrı'ya içini dökermiş. Bugünün diliyle Tanrı'ya hesap vermiş, anlayacaksınız.

Dosbergen: Dindarlık! Tanrı'ya inananlar neler uydururlar, bilmem ki!

Mehmet: Dur, sorun dindarlıkta değil. Dinin filan ilgisi yok bununla. İnsanoğlu ömründe bir kerecik olsun vicdanıyla baş başa kalmak, yaşamın hay-huyundan uzak durmak istiyor, o kadar.

İsabek: İnsanlar Fuji-Yama'ya kendi kendileriyle konuşmak için çıkmıyorlar herhalde. Tanrı'ya saygı sunmak olmalı amaçları. Tanrı'nın katı yüksektir; insanlar karınca gibi, solucan gibi turmanırlar oraya. Zavallılar, mutsuzlar günahlarının bağışlanmasını diliyorlar, aklanıyorlar böylece. İnsanın canlılığının gizi buradadır işte!

Mehmet: Biliyor musun, senin Tanrı düşüncen ortaçağ köylüsününkiyle tıpatıp aynı. Tanrı yukarda, insan aşağıdaymış. Ne dersiniz, Tanrı, insanın kendi kendisiyle, kendi vicdanıyla söyleşmesinin bir biçimi olamaz mı? Belki de insan canlılığının gizi, onun kendi kendini her zaman bağışlamasında yatmaktadır...

İsabek: Yok canım, ülkücülerin ileri sürdüklerine göre..

Yusuf Tatayeviç: Bırakın şimdi bu tuhaf konuşmaları. Tartışmanıza bakılırsa hepimizin Tanrı'ya inanmamız gerekiyor, oysa inanan yok aramızda.

Dosbergen: Bir dakika, beyler! Anımsarsanız savaşa gittiğimizde Tanrı'dan ilk söz eden Sabur oldu. Visla'dan geçerken okuduğu şiiri unuttunuz mu? Oysa okulda hep birlikte yürürken söylediğimiz bir şiir vardı. Nasıldı hele?

"Bekle Tanrı, bekle Tanrı,
Yüzüne tüküreceğim!"

Sonrasını bilmiyorum, "Yüzeceğim derini..." filan mıydı, neydi?

Mehmet: Çocukluk zırvaları...

İsabek: Yok canım! Hâlâ hayatta olan, yaşlı, tanınmış bir ozanın şiiriydi bu.

Dosbergen: Benim demek istediğim o değil. Visla'da Sabur'un okuduğu şiirden söz ediyorum. Şiirin tümünü işitmedim ama Tanrı konusunda güzel şeyler yakalamış. Şiir ezberinde mi, Mehmet?

Mehmet: Tam olarak bilemeyeceğim. Yalnız, anlamı aşağı yukarı şöyleydi: "Tanrı, bütün insanların inandığı, bütün dünyanın bel bağladığı vicdandır insanoglunun..."

İsabek: Ben bir yerlere yazmıştım bu şiiri. Fakat konuyu fazla kurcalamanın gereği yok. Kendini harcamış, yetenekli bir ozandı Sabur. (Düşünceler içinde susar) (s. 120-121)

Bu tiyatro eserinin *Kassandra damgası* ile ilgili kısmını Gülcan'ın itirafları oluşturur. Gazeteci-yazar İsabek'in karısı aktrist Gülcan, 1944'te, yani savaş sırasında bir dikiş atölyesinde çalışan küçük bir kızdır. İlk hırsızlığını orada yapar. Çaldığı iki asker gömleğini satar. Bu parayla biraz ekmek, patates ve un satın alır. Cephede ölen babasını anmak için komşularını çağırıp, "ata geleneğine uygun olarak" hiç olmazsa bir kase çorba ikram edebilirler. Utanılacak kadar kötü olan bu hırsızlık için "... Eğer Fuji-Yama'da bir hak tanrısı varsa günahlarımı bağışlasın" (s. 132) diyerek af diler. Fakat Gülcan'ın bundan daha büyük olan ikinci hırsızlığı çok daha mühimdir. Kadın, vicdanında onulmaz bir yara açan olayı anlatmaya İsabek ile evliliğinden başlar:

Gülcan: ... Deli toyluk yıllarıymış o yıllar. Sözün kısası evlendim onunla. Fakülteyi bitirip gazeteye girdi, ben de tiyatroya başladım. İşte o sırada ikinci hırsızlığımı yaptım. öyle büyük bir günah işledim ki, ne kendimi bağışlayabiliyor, ne de Tanrı'dan bağış dileyebiliyorum. Bizimkisi genç olduğumuzu, kendimiz için yaşamamız gerektiğini, eksikimizi tamamlayacak fırsatı bol bol bulabileceğimizi söyleyerek kandırdı beni. Ben de aptal gibi inandım ona... İşte o uğursuz gün... yavrumu çaldım kendimden... (s. 132)

Bu eserle Aytmatov, bugün toplumlarında yaşanan sosyal ve ahlaki çöküntünün sebeplerini de açıklamaya çalışmıştır denilebilir. *Kassandra damgası*'nda da toplumda kötülüğün baskın çıkma sebepleri irdelenmekte ve sonuçlar üzerinde insanlar düşünmeye çağrılmaktadır.

"Fuji-Yama" ve inanç kırıntılarının serpiştirildiği *Beyaz gemi*'yi takip eden *Gün olur asra bedel*'de İslamiyet ön plana çıkarken, o sıralar altmış yılını dolduran Sovyet sisteminin yok etmeye çalıştığı dinin insanlar arasında hâlâ yaşadığı

vurgulanmıştı. Yakın dostu Kazangap'ın İslamî geleneklere uygun olarak gömülmesi için mücadele eden Yedigey'in, yıllardır unutturulmaya çalışılan duaları hatırlama gayreti canlı olarak tasvir edilmişti. Yine "modern mankurt" olarak değerlendirilen demiryolundaki istasyon şefinin Yedigey'e Sovyet sistemi altmış yılını doldururken ve herkes uzaya giderken din ile dua ile meşgul olmasının ne kadar boş olduğunu anlatması da romanda ilginç bir nokta olarak okuyucuların dikkatinden kaçmamıştı.¹¹ Her şeye rağmen Yedigey, Kırgızlarca kutsal sayılan Ana-beyit mezarlığına arkadaşının cenazesini götürmüş ve aldığı abdest, kıldığı namaz ve yaptığı dua ile İslamiyete uygun bir şekilde defin merasimini yerine getirmişti.

İslamiyetin ön plana çıktığı bu romandan sonra yayınlanan *Dişi kurdun rüyaları*'nda Aytmatov, bu defa Hıristiyanlığı ve onun peygamberi Hz. İsa'yı temsil eden Abdias'ı merkezî karakter olarak seçmişti. Sovyetler Birliği'nin çöküşünü dînsizliğe bağlayan ve toplumun içinde bulunduğu uyuşturucu, rüşvet gibi sosyal felaketler ve tabiat katliamı gibi çevre kirliliğinden kurtuluşunun tek yolu olarak "dini, yani Hıristiyanlığı" gösteren Aytmatov, Türkiye'de bazı araştırmacılar tarafından inanmış bir Hıristiyan misyoner olarak değerlendirilmişti.¹² Bir başka araştırmacı ise romanın diğer şahsiyeti, kurt yavrusu hırsız Bazarbay'ın anne-baba kurtlardan kaçarken yaptığı duayı pagan tanrılara yapılan dua olarak değerlendirmişti. Araştırmacı, Bazarbay'ın bu duasının inanmışlığından kaynaklanmadığını, sadece kriz ve korku anlarında kendisini rahatlatmak için yapıldığı şeklinde yorumlamıştı.¹³ Fakat romanda görüldüğü kadarıyla Abdias, Tanrı arayan bir kişiden de öte mesajlarıyla kendisini çarmıha götüren Hz. İsa'nın bugüne uyarlanmış modelidir. Çünkü Abdias da uyuşturucu kaçakçılara yani yoldan çıkmış insanlara vermeye çalıştığı mesajları yüzünden ağaca gerilerek öldürülmüştü.

Beyaz gemi'de dedesi tarafından İslamiyet öncesi bir külte, bir efsaneye, bir inanışa bağlandırılan küçük çocuğun kendi dünyasında gördüğü kötülüklerle mücadele edemeyerek ölümü seçmesi verilmişti. Görünüşte "kötü"nü galip geldiği romanın geri planında ise "iyi" ölümsüzleştirilmişti. Tarihî köklerin sorgulanmaya başladığı *Gün olur asra bedel*'de gelenek hâline gelmiş bir İslamiyet ve temelde dinin unutturulmaya çalışılması vurgulanmıştı. *Dişi kurdun rüyaları*'nda ise

¹¹ Cengiz Aytmatov. *Gün uzar yüzyıl olur*. İstanbul: Cem Yayınevi, 1985, s. 24; Fazıl Gökçek. "Cengiz Aytmatov'un romanlarında din teması ve Dişi kurdun rüyaları," *Dergâh*, sayı 21, Kasım 1991, s. 7-9.

¹² Hayati Bice. "Biz Cengiz'i çok sevmiştik! Severiz de...," *Türk yurtları*, sayı 3, Yaz 1990, s. 44-48.

¹³ İrena Jeziorska, s. 59-60.

toplumu kurtaracak yeni bir din arayışı veya uzun süre yasaklanmış dinin yeniden yorumlanması arayışı verilmişti.¹⁴

Aytmatov'un yeni romanı *Kassandra damgası* ise bu üç romanın devamı olarak ortaya çıkıyor. Temelde insanlığın huzuru ve mutluluğu için gönderilen dinlerin yanında bu defa insanları dünyanın yok oluşuna götürecek hataları ve davranışları için kendilerini uyaran mesaj "uzaylı rahip" genetik bilimciden geliyor. Tabii mesajın doğrudan uzaydan yani gökten gelmesi onun kutsallığını düşündürüyor ve âdeta Tanrının mesajıymış imajını veriyor.

Roman, Harvard Üniversitesi'nden bir bilim adamının Avrupa'ya yaptığı olağan gezilerinden birinden dönüşü ile başlıyor. Gelecek bilimcinin Atlas okyanusu üzerinde uçakla seyahati esnasında insanoğlunun "teknoloji başarıları sayesinde dünyaya uyum sağlamanın yeni kaynaklarını keşfet"tiğini ve "ilahî güce" (s. 12) eriştiğini düşünüyor. Zira gözle görülemeyecek bir yükseklikten dünyayı görebilecek olan sadece Tanrı'dır. İnsan da bu kadar yüksekten dünyayı seyredebildiğine göre onun da tanrısal güçleri olmalıdır.¹⁵ Bu duygular içindeki gelecek bilimci, "tarihin korkunç girdabından ve daha da fazla her yerde iktidarı, yalnız ve sadece iktidarı ele geçirmeye çalışan, eski kötülükler yerine yenilerini doğuran karşısı alınmaz güçlerin bastırmasından" (s. 13) korkuyor. Kendi tahminleri bile onu dehşet içinde bırakmaya yetiyor. Fakat içinde yaşadığı 20. yy toplumu gelecekte haber veren kâhinlere veya bilimsel olarak geleceği değerlendiren "gelecek bilimcilere" hiç de iyi gözle bakmıyor, onları küçümsüyor ve hatta aşağılıyor. (s. 13) Gelecek bilimci Robert Bork'un tahminlerine göre "çağdaş insanlık çok yeni problemlerle karşı karşıya gelecekti. Bu problemler eskiden hiç bilinmeyen, fakat tüm insanları etkileyecek derecede olacaktı, yani ansızın güneşin soğuması veya tam tersi daha da ısınmasının her yerde ve herkesi etkileyeceği gibi." (s. 15) olacaktır.

Romanın henüz adından bile yazarın eserini dinî bir zemine oturtmaya çalıştığı görülmektedir. Yunan mitolojisindeki *Kassandra* imajı ile romandaki gerek uzay rahibi Filofey ve gerekse gelecek bilimci Robert Bork paralel özellikler taşımaktadır. Troya kralı Priamos ile karısı Hekabe'nin kızı olan *Kassandra*'nın trajik bir hayatı vardır. Yunan mitolojisinde Tanrı Apollon, kendisinin olmak şartıyla *Kassandra*'ya geleceği görme gücü verir. Gücü aldıktan sonra Apollon ile birlikte olmayı reddeder. Buna karşılık Apollon da kimsenin ona ve gelecekle ilgili söylediklerine inanmamasını sağlar. *Kassandra* ise aldığı güç ile felâketleri

¹⁴ Bu romanı daha geniş bir bakış açısıyla değerlendirebilmek için bkz. Orhan Söylemez. "Cengiz Aytmatov'un son eseri: Dişi kurdun rüyaları ve Sovyetler Birliği'nin çöküşünü hazırlayan sebepler," *Türk lehçeleri ve edebiyatı*, sayı 1, Haziran 1995, s. 84-93.

¹⁵ Azra Erhat. *Mitoloji sözlüğü*, İstanbul: Remzi kitabevi, 1984. 3. bs., s. 183-184.

önlemeye çalışır, fakat sözünü kimseye dinlemez. Ayrıca "sözünü geçiremediği için başına gelen belâlardan iki misli etkilenip üzülen bilincin dramını" simgeler. Dolayısıyla *Kassandra damgası*, uzağı gören bilinçli insanın dramıdır. Romanda münzevî uzaylı rahip ile bilim adamının hayatları dramatik bir şekilde sona erer. Burada asıl dikkat edilmesi gereken nokta, yazarın *Dişi kurdun rüyaları* veya asıl adıyla *Kıyamet* romanıyla başlayan ve bu romanıyla devam eden dünyayı yakın gelecekteki felâketlere karşı uyarma gayretidir. Aytmatov da aynı *Kassandra* gibi ızdırıp çekmektedir. Romanlarında vermeye çalıştığı mesajlarıyla insanları tehlikelere karşı uarmaya gayret ediyor. Bu yönüyle de yazar, uzağı gören bilinçli insan karakterine uymaktadır.

Bork'un okyanus üzerinde uçarken gördüğü ve uzun zamandır rüyalarına giren balinaları haber vermek için aradığı karısı Cessi'nin verdiği haber ise daha ilginçtir. Kendisini uzay rahibi olarak adlandıran Filofey'in *Tribün* gazetesine gönderdiği uyarıcı mahiyetteki mektubu yayınlanmıştır. O sırada Amerika'da başkanlık seçimleri için çalışmalar başlamıştır. Başkan adaylarından Ordok, gazetede yayınlanan mektupla galeyana gelen seçmenini tatmin edecek cevabı bulabilmek için Robert Bork'u beklemektedir.

İnsanları ayağa kaldıran mektup, aslında herkese, bütün insanlara bir duyurudur. Mektupta, uzay rahibi büyük bir keşif yaptığını iddia etmektedir. İddiaya göre artık "insanlar kendileri doğup doğmayacaklarına karar vereceklerdir." (s. 18) Uzay rahibi Filofey, aslında uzay bilim istasyonundaki çalışmalarından sonra dünyaya dönmek istemeyen ve dönmeyen bir Rus astronottur. Yazar onu "... uzay inzivasına çekilmiş bir zahid" ve "orada yeni fikirler üreten" birisi olarak nitelendiriyor. (s. 19)

Romanda çizilen bu karakter de akla *Gün olur asra bedel* romanında, Amerikan-Sovyet ortak uzay istasyonunda çalışan ve dünya ile irtibata geçmek isteyen ve başka bir gezegene ait canlıları keşfeden astronotları getiriyor. Bu büyük keşfi yapan astronotların, keşiflerini daha da genişletebilmek ve dünyaya duyurabilmek için uzay istasyonunu terkettikleri sırada aşağıdan verilen bir emirle uzay istasyonuna ve dünyaya dönüşleri yasaklanmıştı. Amerikan ve Sovyet devlet adamları onların dünyaya dönüşünü yasaklamakla kalmamış, aynı zamanda dünyanın etrafında kalkan vazifesi görecektir ve dünyayı dış tehlikelerden (!) koruyacak manyetik bir kalkan yapmayı da ihmal etmemişlerdi. Her şeyden önce dünyaya dönmelerine izin verilmeyen astronotların kaderleriyle oynamış, bununla da yetinmeyerek bütün dünyanın yani bütün insanların belki de kurtuluşunu temin edecek bilgileri almaları engellemişlerdi. Dolayısıyla Aytmatov daha o zamandan yeni romanının sinyallerini de göndermişti. Onun için *Kassandra damgası*'nın sürpriz olmaması gerekir.

Romanda esas trajedi ne Robert Bork'un öldürülüşü, ne Kassandra damgasının ortaya çıkışı ve ne de Filofey'in, tıpkı balinaların yaptığı gibi, intihar edişidir. Esas trajedi, Amerika başkanlığına aday Ordok gibi siyasilerin insan hayatına yön veriyor olmasıdır. Kendi menfaatlerini bütün insanlığın geleceğinden daha önemli gören bu tip siyasiler belki de dünyanın trajedisini hazırlayan en büyük etkindir. Romanda uzay rahibi, Papa'ya gönderdiği mektubunda Kassandra embriyonundan şöyle bahsediyor:

Ben, doğuma olumsuz tepki gösteren embriyonların gönderdiği işareti buldum. Bu embriyonları taşıyan kadının alnında küçük benekler oluşuyor. Bu beneklere 'Kassandra damgası', olumsuz sinyaller gönderen embriyonlara ise 'Kassandra embriyonu' adını verdim.

İnsan embriyonu sadece gebeliğin ilk haftalarında kendi geleceğine tepki göstermek ve tehlike işareti göndermek gibi olağanüstü bir yeteneğe sahiptir. Sonra bu yetenek kayboluyor. Bu da herhalde ceninin zamanla kendi kaderine boyun eğmesiyle ilgilidir. (s. 20)

Burada trajik olan, bir ceninin kendisi için anne-baba ve toplum tarafından çizilen kadere teslim olması ile insanların kendi geleceklerini ve kaderini ellerinde bulunduran politikacılara kayıtsız-şartsız teslim olmaları arasındaki paralelliktir. Romanda insanları sokağa döken, onları galeyana getiren ve Robert Bork'u katletmeye kadar götüren, Kassandra embriyonlarını müdafaa etmenin kendisine siyasi bir getirisi olmadığını anlayan Ordok'un yaptığı kıskırtmadır.

Yazar, daha önceki romanlarında gerek *Gün olur asra bedel*'deki Juan Juanlar gibi ve gerekse *Cengiz Han'a küsen bulut*'taki Cengiz Han tiplemesiyle Stalin'i sertçe tenkit etmişti.¹⁶ Bu defa yazar, Amerika'daki Ordok'u ve dolayısıyla onun temsil ettiği politikacıları, 20. yy.'ı kana bulayan Hitler'i, İtalya'daki Mafya'ya, Bosna'daki soykırımı, Türkiye'de vuku bulan Sivas'taki otel yakma hadisesini ve Azerbaycan'ın Karabağ'ındaki katliamı gerçekleştirenleri açık bir dille eleştirmektedir.

Başlangıçta ahlaki açıdan kabul edilemez olarak görülen bu görüşlerin, uzay rahibi Filofey'in¹⁷ mektubunda konunun din açısından kabul edilebilirliği ele alınmaktadır:

¹⁶ Tablili için bkz. İnci Enginün. "Cengiz Han'a küsen bulut," *Türk dili*, sayı 492, Aralık 1992, s. 451-452.

¹⁷ Filofey "beş ay, yani yüz otuz yedi gündür" (s. 39) uzayda yalnız başındadır ve araştırmalar yapmaktadır. Sovyet imparatorluğunun çöküşü onun işine gelmiştir. Sovyetler zamanında uzaya yerleştirilen Voskhod-27 adlı uzay istasyonu unutulmuştur. Dünyada

Ben katolik değilim, ama bu durum benim bu dine içten saygımı hiç de azaltmıyor. Benim fikrime göre, kendi istisnaiyetinin hayranlığı içinde kaskatı kesilmemiş her bir din, çeşitli kuşların uçmasına müsait olan gökyüzü gibi, çeşitli fikirlerin aracısı olabilir. Bu anlamda ben, katolik kilisesi üzerinde uçan göçmen kuş olsaydım, mutlu olurum.

Evet, ben her zaman kalben katolik ahlâkî etik görüşlere katılmış, onlarda hayatın mantığına cevap veren, herkesçe kabul edilebilen ve bundan dolayı da evrensel (evrensel) önem taşıyan değerler bulmuşum. Özellikle sürekli şüphe ve acılarla ruhumuza işkence eden kürtaj problemi söz konusu ise. Artık bir konserva kutusunu açmak kadar bayağılaşan bu radikal aksiyon her defasında bizim için kaderin işkenceli oyununa düşüyor. Acaba insanın yaşaması veya yaşamamasına bu kadar kolay mı karar veriliyor?! Doğsun mu, doğmasın mı, yaşasın mı, yaşamasın mı! Her şey geçici sebeplere, çoğu zaman ise günlük yaşamın cilvelerine bağlıdır. Bazıları küstahça "Tanrı'nın bununla ne ilgisi var?" diyorlar. Tabii, Tanrı'nın bununla hiçbir ilgisi yok. Tanrı kutsal hayatın başlangıcını koyuyor. Gerisine ise biz insanlar karar veriyoruz, cenini korumaya veya yok etmeye hakkı olan insanlar. Bu hiç dinmeyen tartışmalar kalabalığında, kürtajların kati olarak yasaklanmasını talep eden katolik kilisenin tutumu bence daha doğrudur. Hatta fikrimce bu tutum yaratılıştan günümüze hayatın başlangıç amacına uygundur. Çünkü her bir embriyonda, her bir yenilenen varyantta ebedî hareketin tekrarsız şifresi saklıdır ve her doğan varlık zaman silsilesi içinde kendine benzerlerini yaratmak için kodlanmıştır ve tüm bunlar ilk günden yaratıcı tarafından dünyanın yapısına yerleştirilmiştir.

Bunun için de katoliklerin arkasından biz de kürtajın ilâhî düşünceyi doğrudan ihlâl ettiğini hatırlatmak istiyoruz. Kürtajın, katletmekle eş değer bir şiddet olayı olduğu ve ayrıca on emrin ilki olan 'Öldürme' emri, Kutsal Kitap'taki 'Doğurun ve çoğalın!' buyurusu ile zıddiyet teşkil ettiği defalarca söylenmiştir. (s. 22-23)

Kürtaj konusunun Amerika gibi dünyanın kaderi üzerinde son derece büyük etkisi olan bir devletin başkanlık seçimlerinde önemli bir rol oynadığı düşünülürse bu uzay rahibinin tesbitinde ne kadar isabetli olduğu görülür. Bu arada, özellikle, gelişmemiş veya gelişmekte olan ülkelerde, uygulanan planlı doğum kontrol veya aile planlaması programları düşünüldüğünde konunun ciddiyeti kendiliğinden ortaya çıkmaktadır. Bunlara ilave olarak romanda geçen "... Birçok ülkelerde nesli devam ettirmeme hürriyeti sadece talep edilmemiş, hem de alınmıştır." (s. 24) ifadesi Çin Halk Cumhuriyeti'nin Doğu Türkistan Otonom Bölgesi'nde bir devlet

kendisini bekleyen kimse yoktur. Kimsesizdir. Çocukken bırakılmış, yetim yuvasında büyümüştür. Asıl adı Andrey Kritsov'dur.

politikası olarak Uygur kadınlarının zorakî kürtaja tabi tutulmasını hatıra getirmektedir.

Robert Bork rüyasında okyanusta grup halinde yüzen balinalar arasında kendisinin de balina olarak yüzdüğünü görür. Rüyasında sık sık gördüğü balinaları bu defa okyanusun üzerinde uçarken uçağın penceresinden seyrederek. Bu rüya önemlidir, çünkü dünyanın geleceğinden endişeyle toplu olarak intihar eden balinaların kaderi ile aynı endişeleri taşıyan gelecek bilimcinin kaderi aynıdır. Bork, rüyasında balinalarla birlikte yüzdüğünü görünce korkar:

... O, çok korkmuştu. Ve yanı başında yüzen balinalara bağırırmaya başladı: "Balinalar, kardeşlerim, bakın, bakın! Gökte iki güneş var! İki güneş bir arada! Duyuyor musunuz?! Bu çok kötü! Okyanus kaynayacak ve biz mahvolacağız! İki güneşin olması çok korkunçtur!" (s. 41)

Bork da kendisini öldüreceklerini bildiği halde evinin bahçesinin dışında toplanan öfkeli kalabalığa cevap vermek için dışarı çıkar. Tıpkı okyanusta bir bilinmeze, sonsuza, yani ölüme veya bir nevi toplu intihara doğru giden balina sürüsü gibi. Nitekim balinaların toplu intiharı gibi, gelecek bilimci de kalabalığın içinden çıkan bir gözü dönmüşün kafasına indirdiği demir parçasının darbesiyle hayata veda eder.

Bu bilim adamının balina-insan olmak düşüncesi Aytmatov'un yıllar önce yazdığı *Beyaz gemi*'deki küçük çocuğun balık olma hayaliyle paralellik göstermektedir. İki kahraman da insanlığın sebep olduğu kötülüklerin farkındadır. İlkinde küçük çocuk çok masumane olarak balık olup denizde yüzerken beyaz gemiye çıkmayı ve daha önce hiç görmediği babasına kavuşmayı hayal ediyordu. Bu düşünce romanın sonunda amcası Oroskul'un baskısıyla "kutsal" boynuzlu ana geyiği vuran ve onlarla birlikte ziyafete iştirak eden dedesinden, yani hayatın kötülüklerinden kaçmak için derenin suyuna kendini bırakarak hayal ettiği dünyaya gitmek arzusuna dönüşmüştü. Burada da bilim adamı Robert Bork belki de insanlığın geleceğini kurtaracak cevabı bulduğu ve bunu insanlara anlatmak için adeta küçük bir çocuk gibi karısının ihtarlarına uymadan kendini kapının dışına atmaktadır. Birinde beyaz gemiye ulaştırılacak denize karışacak dere suyu varken diğerinde öfkeli bir insan seli vardır. Aytmatov, daha önce olduğu gibi yine kritiklerden romanda kötüyü galip getirdiği şeklinde tenkitler alabilir.

Uzay rahibi Filofey'in tespitlerine göre Cassandra embriyonlarının sayısı gittikçe artmaktadır. Ona göre bunun sebebi "dünya bilinç altında insanın günlük yaşamının ahlâksızlığı ve meşumluğu hissinin durmadan artmasıdır. Cassandra damgası, artık ana rahminde dünyanın sonunu bekleyen asi embriyonun sahne arkasından duyulan sesidir. Onun doğal yaşam isteğini öldüren de budur." (s. 26) Filofey'in ağzından dünyanın gittikçe yozlaştığını anlatan Cengiz Aytmatov, 1979

yılında başlayan ve Sovyetler Birliği'nin sonunu hazırlayan Afganistan'ı işgalinden çarpıcı örnekler verir. Hiç çekinmeden "işgalci askerler" tabirini kullanan yazar, onların uyguladığı "ceset tuzaklarını" teferruatıyla anlatır. Bunları yapanlar da insandır, ama zarar gören sadece insanlar değil bütün canlılardır. Öldürülen cesetlerin altına patlamaya hazır özel mayınlar döşenmekte ve bunlar ölüyü defnetmek için almaya gelenler cesede dokunur dokunmaz patlamaktadır. Fakat korkunç olan bu sahne değil, saklandıkları yerden bu sahneyi titizlikle filme alan "sınırlı askeri güçlerin" bulunmasıdır. Daha sonra bu filmleri seyreden "bazı insanlar kendi talimatlarının ve maksatlarının böylece yerine getirildiğini" görüyorlardır. İşte burada Aytmatov soruyor:

... Ama ekrandaki olayları profesyonel bir memnuniyetle seyreden bu insanlar da kimdir? Ya bu ölüm tuzaklarını canicesine kuran, emellerinin sonuçlarını tüm ayrıntılarıyla filme alan insanlar kim, nereden gelmişler? Onların soy kökü belli değil, ataları hakkında hiçbir şey bilinmiyor. Ancak geçmişin sisli uzaklarına giden silik izlere bakarak tahmin etmek mümkündür. (s. 28)

Yazar cesurca sorulan bu sorunun cevabını romanın sonunda açıklıyor. Sovyetler Birliği döneminde bilim adamı olan Filofey de bu tür insanların üretilmesi projesinde çalıştırılmıştır. Belki de insanlığa karşı yaptığı kötülüklerin hiç olmazsa bir kısmını ödemek isteyen Filofey bu mektubuyla dünyayı uyarmak istemektedir.

Her şeye rağmen yazara göre 20. yy. bu kadar caniliği yapabilecek iki kişiyi yetiştirmiştir. Hitler ve Stalin. İkisinin de tek bir arzusu vardır: "Kan ve hâkimiyet! İşte ebediyen kötülük tohumlarının yetiştirdiği humus (toprak)." (s. 29) "Fizyolojik olarak bir canavarın iki başı" ve "kötülükte kardeşleşmiş" olarak tasvir edilen bu iki kişi insanlığı karşı karşıya getirmeyi başarmış ve milyonlarca insanın hayatına mal olmuşlardır. Aytmatov, Hitler'i şu cümlelerle tasvir ediyor:

... Tahta oturan, kendisi gibi bir cellâdın emrindeki cellat veya kendi tecrübemizle tanıdığımız, tribün ve balkonlardan bağırarak, müthiş, erotik derecede arzu ettiği hâkimiyetin tadını aldıkça daha da kudurmuşçasına birçok savaşlar ve inkılaplar ateşleyen parti sürülerindeki çılgınlık müptelası borazanlar... (s. 29)

Burada yapılan Hitler tasviri önemlidir. Yakınlarda gösterime giren ve başrolünü Judie Foster ve Matthew McConaughey'in oynadığı ve Robert Zemeckis'in yönettiği "Contact" adlı filmde de aynı sahne kullanılmıştır. Film, annesini hiç tanımayan, küçük yaşta da babasını kaybeden bir kızın bütün hayatını uzayda varlığına inandığı başka canlılarla kurmaya çalıştığı irtibatı anlatmaktadır. Babası ölmeye yakın önce dünyadan çok güzel gözükken Vega yıldızının aslında zehirli

bir gaz yığınının başka bir şey olmadığını söylemiştir. Bir uzay bilimcisi olarak kendini yetiştiren kadın, bütün hayatını bu sırrı keşfe adar. Adeta bu sırrın keşfiyle babasına yeniden kavuşacaktır. Zor da olsa fikirlerine inandırabildiği bazı kişi ve kurumlardan aldığı maddî destekle çalışmalarını sürdüren kadın nihayet uzaydan gelen sinyalleri algılamayı başarır. İş, bu sinyallerin deşifre edilmesine kalır. İlk sinyallerin çözülmesinde karşılaşılan manzara herkesi şaşırtır. Çünkü görüntüler bu romanda tasvir edilen Hitler tasvirine aynen uymaktadır. Çünkü 1932 yılında Berlin'de yapılan olimpiyatlar sırasında uzaya bu oyunların görüntüleri gönderilmiştir. Gelen sinyaller de bu görüntülerin uzaydaki diğer canlılara ulaştığını göstermektedir. Fakat çözülmesi gereken başka karışık formüller de vardır. Hayatını dünyadaki insanları dolandırmakla geçiren, fakat yakalandığı kanserden bir türlü kurtulamayan ve bütün varlığını "ölümsüzlüğün keşfine" sarfetmeye karar veren Haddine isimli adam bu mesajı çözer.

Mesaj ile gönderilen formüllerde tek kişilik bir uzay aracı ve aracı gönderecek sistemin planları vardır. Kadının bilimsel çalışmaları ile bütün bunları ortaya koyan başarısını sahiplenmek isteyen ve iktidara daha yakın olan bir başka uzay bilimci, komisyonun oylarını alarak yolculuğa çıkmaya hazırlanır. Bu oylamada etkili olan unsur, bir din adamının sorduğu "Tanrıya inanıyor musunuz?" sorusuna kadının "Evet veya hayır" şeklinde net bir cevap vermemesi, erkeğin ise tam komisyonun istediği bir tarzda "evet" şeklinde cevap vermesidir. Uzaya gitmenin veya uzayda varlığından haberdar olunan başka varlıklarla irtibata geçmenin din adamlarını ve onların etkiledikleri komisyon üyelerini ilgilendirmesi ilginçtir. Komisyonunda görev alan genç ve yeniliğe açık din adamının karşısında ilmi araştırmalara tamamen karşı olan bir başka genç din adamının sabotajı neticesinde birinci deneme başarısız olur. Dolayısıyla uzayın derinliklerinden gelen mesaja cevap verilemez. İlk kim gidecek sorusunun cevabı bulunmuştur. Robert Bork'ta olduğu gibi burada da bir kadere koşuş söz konusudur. Uzay aracı ile birlikte bilim adamı da yok olmuştur. Fakat ümitler ölmez.

Bütün dünyanın gözleri önünde yerle bir olan uzay aracından iki tane yapılmıştır. Bu ikincisi insanların gözlerinden uzak bir yerdedir. Çok gizli tutulan bu deneme sırasında genç uzay bilimci kadın dünyadaki zaman ile birkaç saniyelik, fakat uzay saatiyle on sekiz saatlik bir yolculuk yapar. Pırl pırl ve masmavi sularıyla insan eli değmemiş, kirletilmemiş bir tabiat parçası olan güzel bir sahilde babası ile buluşur. Onunla konuşur. Sonra geri döner. Bu bir kaç saniyeye sığan yolculuk konusunda kimseyi ikna edemez. Fakat devletin gizli dosyasında genç uzay bilimci kadının kafasındaki mikrofona monte edilen kameranın on sekiz saatlik bir çekimi söz konusudur. Şimdilik bunun gizli kalması gerekmektedir. Yani insanların bu gerçeği henüz bilmesi gerekmez. Onların bu gerçeği bilmeye hakkı yoktur, zira yetkililer öyle söylemektedir. İşte Aytmatov buna karşıdır. Filofey de buna karşıdır. İnsanların gerçekleri bilmeye hakları vardır, çünkü kendi gelecekleri konusunda kendileri karar verebilmelidirler. Tıpkı doğup doğmamakta

hür bırakılması gereken embriyonlar gibi. Doğmak istemeyen bir embriyonun dünyaya getirilmesinde, dünya ve insanlık için hiç bir fayda yoktur. Aksine bu tip embriyonlardan yeni Hitler ve Stalin gibi insanlar ortaya çıkacaktır. Aytmatov'un bu romanla insanlara vermek istediği mesaj işte budur. Yazar bunu şu cümlelerle ifade ediyor:

Kassandra embriyonu oldukça hassas sezgi gücüne sahiptir ve yaşanan dönemi çok iyi hisseder. Bundan ötürüdür ki onun işaretlerini anlamak, her şeyden önce, karmaşık bir şekilde içimizde ve dışımızda kurduğumuz kendi dünyamızı anlamak için bir vesile olabilir. Bu açıdan belki de Kassandra damgası, gerçekleri yeniden değerlendirmemiz, eskiden erişemediklerimizi tahlil etmemiz için yüce Tanrı tarafından teşvik edici bir neden olarak ortaya atılmıştır. Ve herkes kendi düşünceleri ve manevî amaçlarına uygun şekilde netice çıkarma özgürlüğüne sahiptir. (s. 32)

"Contact" filmindeki bir başka mesaj da genç kız ile babasının çok güzel bir sahilde buluşması sırasında verilir. Aslında bütün ilmi araştırmalar insanı Tanrı'ya götürmektedir. Uzayın derinliklerinde Tanrı insanların barış ve huzur içinde yaşayabilecekleri cennet gibi bir mekanı onlara sunmuştur. Bu mekan da bugün insanlara sunulmuş olan dünyanın bir farkla aynıdır. Bu fark ise oradaki dünyayı insanların bozmamış olmalarıdır. Netice itibarıyla hem Aytmatov'un romanında hem de filmde verilmek istenen mesaj, insanları ve tabiatı yaratan üstün bir varlığın oluşudur. Genç uzay bilimci kadın, sevdiği genç din adamıyla konuşurken ondan Tanrı'nın varlığını ispat etmesini ister. O da kadına babasını sevip sevmediğini sorar. Kadın, sevdiğini söyler. Din adamı o zaman bu sevgisini ispat etmesini ister. Dolayısıyla Tanrının ve sevginin varlığı bir inanç meselesidir.

Özbek yazar Adil Yakuboğlu'nun *Uluğbey'in hazinesi*¹⁸ romanında olduğu gibi, uzayla ve ilimle uğraşanları "şeytana" benzeten bir başka din adamının büyük masraflarla yapılan uzay aracının ilk denemesini vücuduna sardığı intihar bombalarıyla sabote etmesi dikkate değer bir teferruattır. Görülen o ki, tarihin hangi çağında ve dünyanın neresinde olursa olsun dünyanın sırlarını kendi tekellerinde tutma gayreti içinde olan din adamları vardır ve yapılan her türlü ilmi keşfi Tanrı'ya karşı bir girişim olarak değerlendirmektedirler. Yakuboğlu'nun yukarıda zikredilen romanında Uluğ Bey'in astronomi ile ilgili çalışmaları din adamlarınca Tanrı'nın işine karışmak şeklinde değerlendirilir ve oğlunu babasına karşı kışkırtırlar. Genç şehzade bu kışkırtmalar sonucu baba kâtili olur. Büyük bir âlim ve hükümdar da hayata veda eder. Özbek edebiyatından bir başka örnek de Aybek'in *Nevai*¹⁹ adlı romanıdır. Bu romanda da Ali Şir Nevai düşmanları bir

¹⁸ Adil Yakuboğlu. *Uluğbey'in hazinesi*. İstanbul: Art Yayınları, 1993.

¹⁹ M(usa). T(aşmuhammed). Aybek. *Nevai*. İstanbul: Ötügen Neşriyat A.Ş., 1995, s. 177.

araya geldikleri bir toplantıda onun çalışmalarını tenkit için: "... Medrese kapıları benim için kapalı. Nevai çevresinde toplanan, medreselerimizde ders veren müderrisler astronomi, matematik ve mantık gibi dinimize gölge düşürücü, müslümanların temiz itikatlarına şüphe sokucu ilimlerle uğraşıyorlar. Nerde kaldı din-ü diyânet? Nerde adalet?" diyerek ilme karşı olduklarını belirtirler.

Aytmatov, ".. Sürekli işlediğimiz günahlar gittikçe artan tehlike sinyallerine dönüşmüştür" diye ifade ettiği dünyayı bekleyen felaketler ve müstakbel her annenin düşünmeden edemeyeceği tehlikeler şunlardır:

- açlık, varoşlar, hastalıklar ve bunların içinde AIDS, savaşlar, ekonomik krizler, sosyal patlamalar, canilik, fuhuş, uyuşturucu bağımlılığı ve uyuşturucu mafyası, milletler arasındaki çatışmalar, ırkçılık, ekolojik ve enerjik felâketler, nükleer denemeler, kara delikler vs. vs. (s. 36)

Yazar bütün bunlara insanların sebep olduğunu söyler. Bütün bu gerçeklere bakıldığında tehlikenin boyutlarının hızla büyüdüğü görülür. "Ve işte nihayet, Tanrı, bizi uçurumun kenarında durduruyor, Cassandra damgası ile işaret veriyor." diyen yazar, insanların artık böyle yaşayamayacaklarını anlatmaya çalışıyor. Bir ütopya da olsa her bir fert kendi üzerine düşeni yapmalı, kendi içindeki kötülük ve günahları temizlemelidir. "Bu, canlı ruhun yaşam yoludur, başka yol yoktur." Bunun ütopya olmadığını en büyük delili yazarın, "Geri çekilmeyecek, hemen Cassandra embriyonundan kurtulmaya çalışmayacak cesur insanların bulunacağına" inanmasıdır:

Bu insanlara tehlike sinyalleri çok şey söyleyecek: Hepsinin ve herkesin hayat için gelecek nesillerin istikbali için sorumlu olduğunu; insanın kendi kendisi ile şimdiye kadar hiç görülmemiş bir mücadeleye girmesi gerektiğini vs... Bu insanlar daha güzel bir hayat için savaşacaklar. (s. 38-39)

Cengiz Aytmatov, sinyal gönderen Cassandra embriyonlarını hemen yok etmek isteyenlerin olabileceğinin farkındadır. Fakat bu çare değildir. Önemli olan bu embriyonların niçin sinyal gönderdiğini ve niçin bu dünyaya gelmek istemediklerini tesbit etmektir. Tesbitten sonra ise onlara çare bulmaktır. Bu konuda da belki bütün dünya insanların el ele çalışması, ortaklaşa bir şeyler yapması gerekecektir. Bunu yapmaya çalışacak cesur insanlara ihtiyaç vardır. İnsanlara gelecek için sorumlu olduklarını hatırlatacak cesur kişiler gerekmektedir.

Romanda "politolog" (belki de siyasetçi) olarak tasvir edilen Oliver Ordok, aslında dünyadaki bütün politikacıları temsil etmektedir. Siyasetçilerin dünyası "toplum için kriz" ve "onun çözümü için politika" temeline dayalı bir sistemden

oluşturmuştur. Aytmatov bunu Oliver Ordok ile Robert Bork'u telefonda görüştürerek şöyle açıklıyor:

...

- Heyecanlanma, Oliver. Ben seni dinliyorum.

- Teşekkür ederim. En önemlisi, ben seçmenlere Amerika'nın geleceği hakkında kendi stratejik plânımı, dünyadaki bu buhran ortamında neler yapılabileceğini iletmek istiyorum. Buhran ortamında-bunun altını çiziyorum! Bazan kendime 'Zaten hayat ne zaman buhranlı olmadı ki' diye soruyorum. Sürekli, tüm zamanlarda böyleydi. Ve her zaman da diğerlerini arkasınca sürükleyecek birisi bulunmalıydı. Sana inanmaları, arkandan gelmeleri için buhran temel şarttır. Anayasayı ve mevcut kanunları Tanrı korusun. Ama yeryüzünde refah ve rahat olursa kimse kimseyi dinlemez ki. Buhran olmazsa kim bir diğerinin arkasından gider? Ben böyle anlıyorum. İşte benim esas, konseptüel fikrim, yarın toplum ve fert için iyi bir hayat nasıl kurulur probleminden kaynaklanıyor. (s. 57)

Buradan anlaşıldığına göre, siyasetçilerin varlıklarını sürdürebilmeleri için problem yaratmaları ve bu problem için de çözüm üretmeleri gerekmektedir. Ordok'un bir siyasetçi olarak ne kadar hırslı ve mevki düşüğünü birisi olduğu, onun yüzündeki çorba lekelerinden anlaşılmaktadır. Romandaki bu sahneler oldukça canlı çizilmiştir. (s. 59) Öfkeli, heyecanlı, utangaç veya suçlu bir insanın yüzünün kızarması gibi menfaat düşüğünü bir politikacının da yüzünde böyle lekelerin çıkması dikkate değer. Ordok, istediklerine ulaştığında bu lekeler ortadan kalkmaktadır. Cassandra damgası da belli bir müddet sonra kaderine boyun eğerek bir müddet sonra kaybolmaktadır.

Bir siyasetçinin bakışı ile uzay rahibinin mektubu ve mesajı konusunda yapılacak üç şey vardır. Daha doğrusu üç seçenek: "Ya Filofey'in buluşu dikkate alınacaktır, ya tutarlı delillerle çürütülecek veya önemli bir şey olmamış gibi görünerek yapışkan bir sinekten kurtulmuş gibi Filofey de kafalardan atılacaktır. Her üç yola başvurmak şimdilik insanların elindedir." (s. 66) Ordok daha pratik bir çözüm bulur: "Uzay Filofey'inin karşısına uygun bir dünya Filofey'i çıkmalıdır." (s. 69) Robert Bork'un görüşüne göre uzay rahibi Filofey'in buluşu, insanlığın yeni imtihanlar karşısında bulunduğunu göstermektedir. (s. 68) Dolayısıyla kendisini "yıllardır aradığı izi, hayatı boyunca arzuladığı üstün görevi bulmuş" gibi hissederek uzay rahibinin buluşunu kendi buluşuymuş gibi savunmaya hazırlanır. Bu ise Ordok'un uzay rahibinin karşısına dünya rahibi çıkarma görüşünün tam tersine uzay rahibinin dünyadaki temsilcisi bilim adamını koymak anlamına gelmektedir. İşte bu görüş ayrılığı yüzünden Ordok seçim konuşması sırasında üç

beş kişinin karşı çıkışıyla siyasi kariyerinin yok olmaya yüz tuttuğunu hissetmiş ve yaptığı manevra ile tenkit ve öfke oklarının yönünü Robert Bork'a çevirmiştir.

Ordok'un başkanlık seçimi için başlattığı kampanyadaki danışmanı Entoni, Robert Bork ile yaptığı uzun telefon konuşmasında uzay rahibinin teorisini "düşünmek için sıra dışı bir bilmece" (s. 86) olarak değerlendirir. Bu iki şahıs arasında geçen konuşmada Bork'un üzerinde durduğu nokta yine dünyanın içinde bulunduğu trajik durumdur:

... Filofey'in buluşu, tarih boyunca, nesilden nesile insanların birbirlerine ve yaşadıkları dünyaya işkence ettiğini ve bundan dolayı da kendi yollarında, kendi tarihi tekamüllerinde erişebilecekleri birçok şeyi dönüşü olmadan kaybettiğini ortaya çıkarıyor ve acımasızca teşhir ediyor. Şunu kabataslak olarak tasavvur edin. Sizce insanların hayatlarını, kaderlerini kıran, paramparça eden, halkları birbirlerinden nefret ettiren, insanoğlunu açgözlü bir yaratığa dönüştüren tüm bu bitmez tükenmez savaşlar, devrimler, isyanlar, cinayetler, iktidarların acımasızlığı, ideoloji ve talimlerin despotizmi değil mi? Sizce, Filofey'in fikrinden çıkış ederseniz, her gün sayıları daha da çoğalan Cassandra embriyonlarının sessiz protestolarına sebep tüm bunlar değil mi? Onların hayattan imtina etmesi kıyamet gününü hissettiklerinden dolayı değil mi? Demek ki hayatın akışı içinde çok az kişinin inandığı kıyamet efsanesi bir bir gerçek oluyor. (s. 86)

Entoni de Bork ile aynı fikirdedir. Bu arada yazar, basın ve üniversite görevlilerinin Papa'yı bu işe karıştırmamak, onu zor durumda bırakmamak için gizli bir gayret içinde olduklarını da okuyucuya açıklıyor. Bunu şu şekilde yorumlamak mümkündür: Birincisi, hem gazete hem de üniversite görevlilerinin Papa'yı korumak istemesi, ikincisi ise bu iki topluluğun Papa'yı ve dolayısıyla kiliseleri hiçe sayarak meseleyi kendileri halletmek istemeleridir. Her iki durum da, yazara göre, tasvip edilemez bir davranıştır. Bork, halkın galeyena geldiği, kalabalıkların oluşmaya başladığı bir sırada eve dönmekte geciken Cessi'yi merakla beklerken kendi kendine düşünmektedir:

... Ama yine de ciddi fikirler aklına geliyordu. Örneğin, üniversitedeki konuşmalarda da *Tribün* gazetesi muhabirleriyle görüşmelerde de her nedense uzay rahibi Filofey'in mektubunun bizzat Roma Papası'na yazıldığı es geçiliyordu. Çünkü aslında Papa çok zor bir durumla karşı karşıya kalıyordu: Basın kanalıyla yalancı bir rahibin bu sıra dışı ve hatta nahoş diyebileceğimiz bir sorusuna cevap vermeli miydi? Ve eğer evetse, nasıl bir cevap verecekti? (s. 91)

Beklenen açıklama hiç bir zaman gelmez. Ordok'un açıklamaları ve Bork'u hedef göstermesi ile korkmuş, ürkümüş, öfkelenmiş kalabalıkları yatıştıracak olan

Papa'dan bir açıklama gelmez. Papa'nın bu ihmâli veya basının işgüzarlığı Bork'un hayatına mâl olur.

Yazar, Robert Bork'u iç düşünceleriyle başbaşa bırakarak kendi din görüşünü de açıklar. Aslında Cassandra embriyonu sadece kiliseyi değil, diğer dinleri de ilgilendirmektedir. Çünkü konu Tanrı'ya inananları yakından ilgilendirmektedir. Ona göre bütün insanlar için Tanrı tektir, fakat herkesin Tanrısı kendisindedir:

Çünkü insan ruhunun Tanrı'yla erişilmez vahdetine yönelik ebedî heyecanları ve azapları kendi bünyelerinde birleştiren dinler, aynı zamanda yalnız kendileri için vardırlar; yani Tanrı Tanrı'dır ve hatta Tanrı herkes için tektir; fakat kendimin olan kendimindir, yabancı olan ise yabancıdır; kendiminki ile yabancı aynı şey olamaz. Çeşitli dini öğretilerin gerçeğin sadece kendi tekellerinde olduğu yönündeki taraflı, kibirli ve bencil tutumları buradan kaynaklanıyor ve tüm bunlar da dünya ruhban teşkilatlarının karşı karşıya gelmesine, sonuç olarak ise inanan kitlelerin birbirlerinden nefret etmesine, yabancılaştırılmasına sebep oluyor. Robert Bork'un fikrince, işte bu sebepten dolayıdır ki her bir dinin içerisinde Filofey'in buluşunu kendi çıkarları için kullanacak güçler bulunacak ve bunlar ya uzay rahibini aforoz ederek politik akapital toplayacak, ya da Cassandra damgası hakkındaki buluşu kendi doktrinlerine uydurarak kültürün sınırlarını genişletecek ve inananlar üzerindeki tesirlerini kuvvetlendirecekler. (s. 91-92)

Aytmatov, ortaya attığı bu tehlikeli durumun çözümünü teklif etmeyi de ihmâl etmez. Ona göre çare insanların birbirlerinin inançlarına saygılı olması, diğerlerinin inançlarına veya dinlerine de inanmasıdır:

... Eğer yeryüzündeki her bir insan dünyadaki tüm dinlere eşit olarak inanma hürriyetine sahip olabilseydi; her bir insan-eğer Tanrı'ya inanıyorsa-hiçbir kısıtlama getirilmeden, aynı derecede ve aynı statü ile tüm dinlere ait olsaydı; tüm diğer dinleri reddeden özel bir tarikatın veya ayrı bir grubun değil de, dünya dinleri asamlesinin üyesi olsaydı ve herkes tarafından kayıtsız şartsız kabul edilseydi; aynı zamanda hem Hristiyan, hem Müslüman, hem Musevî, hem Budist vs. olsaydı; tüm dinlere saygılı olarak onların tarikatçı ve bölücü fikirlerini değil de, insanî, genel dinî fikirlerini kabul etseydi, o zaman acaba her bir ferdin hayatı hangi yönde değişirdi? Belki de o zaman insanlar arasındaki dinî seciyeli saktı ve açık engeller kalkar ve bu durum özellikle çeşitli dinlere ait insanların yaşadığı büyük şehirler ve kalabalık nüfuslu ülkeler için çok önemli olurdu. Belki de bu durum insan hayatını da çok rahatlatır, dengelerdi. Acaba tüm dünya dinlerinin birbirini iterek değil, el birliği ile insana doğru gideceği tarihi bir

dönem gelmiş midir? O zaman yirminci yüzyıl sonunun insanı diğer nesillerden farklı olarak şunları söyleyebilecek: Tüm dinler benimdir; ben tüm dinlere tapıyorum ve tüm mabetlere, tapınaklara girebiliyorum ve hepsinde arzu edilen bir ziyaretçiyim. Ben Hristiyan olarak doğdum, haç suyuna çekildim, ama Kur'an ayetleri ile defnedileceğim; bugün Ortodokslar içinde bir Ortodoks'tum; dün Müslümanlar arasında bir Müslüman'dım; Japonya'da Buda'ya taptım, İsveç'te Lüter tezlerini okudum... Tanrı'ya inancımda kimseye yabancı değilim ve çeşitli dillerde yaratıcımıza dualar eden hiç kimse de bana yabancı değildir. Bu dualar hepimizi aynı derecede dinleyen, kötülüklerimizden aynı ölçüde azap çeken, zekâ ve iyiliklerimiz orantısında kainat kapılarını hepimize aynı derecede açan yaradana yönelmiştir.

Dinî asamble mevcut dinlerin hiçbirisinde Tanrı fikrini zayıflatmaz, tam tersi bunlara üniversalite, açıklık, dinamiklik kazandırır ve en önemlisi, başlangıçta dinlerin temelini oluşturan insan sevgisini güzel teorilerde değil, pratikte ortaya çıkarır.

... Hatta dinî kozmopolitizmin arandığı bir gerçek, insanlar ve dinlerin manevî birliği yolunda yeni zarurî model olarak güncelleştiği dönemlerde bile bunu açıklamaktan kendini zor tutuyordu. Bu yol, Tanrı arayışlarında rakip dinlerin birbirinin önüne geçmek için ayrı ayrılıkta yaptıkları çaba değil, bir iş birliği yoluydu. (s. 92-93)

Aytmatov, yeni din arayışında veya mevcut dinlerin biraraya gelerek ortak bir din olarak ortaya çıkmasında samimidir. Tarihte bunu başarmış, değişik dinlere mensup insanları bir arada yaşamaya alıştırmış olan Babür'ün torunu Ekber zamanındaki Babür imparatorluğuna hayrandır. Bu konudaki fikrini, *Kıyamet*²⁰ romanı için kendisini mektupla tebrik eden Özbek yazar Pirim Kadir'e *Yıldızlı geceler (Babür)*²¹ adlı romanı ve Ekber devri hakkında yazmakta olduğu bir başka kitabı için yazdığı mektubunda belirtir:

... Senin büyük Ekber hakkındaki mülâhazaların, Ekber'in türlü dinleri birleştirmişini anlatmak zamanevî bir mevzuudur. Buna, yani manevî birliğe insanların hepsi müracaat eder, çünkü bugünkü şartlarda insanlığın

²⁰ Bu roman Türkiye Türkçesine Refik Özdek tarafından Fransızcadan *Dişi kurdun rüyaları* olarak tercüme edildi.

²¹ Pirim Kadir. *Yıldızlı geceler (Babür)*. çev. D. Ahsen Batur. İstanbul: Ötüken Neşriyat A.Ş., 1994.

selametine imkan veren tek yol işte budur. Bu konuda, elbette, roman yaz ve eserin için mücadele et. Şahsen ben niyetini makul buluyorum.²²

Babür'ün torunu Ekber büyük gayeler ileri sürmüş önemli bir şahsiyettir. Dinler arasında manevî bir köprü kurmaya çalışmış, bütün dinlerin eşit ve müstakil olarak ilerlemesini arzulamıştır.²³ Fakat yazar, "insanların çok dinliliğini savunan birisi"nin yaşama şansının Salman Rüşdi'nin şansından daha az olduğunu da vurgulamaktadır. Zira böyle bir görüş belki de bütün dinleri ve inananlarını rencide edecektir. "... Öfkelenmiş dinler tarafından her yerde aforoz edilen ve her yerden kovulan bu dalaletçi ise hiçbir yerde ve hiç bir zaman zavallı başını sokacak bir delik bulamayacak." (s. 94) Böyle bir şeyi yapan kişinin uzaya, Filofey'in yanına gitmekten başka çaresi yoktur. Aytmatov'un bütün dinleri birleştirmek fikri, Abbas Efendi (1846-1921) tarafından toplanan ve ahlakî-sosyal esasları arasında; "insanlık âleminin birliği," "bütün dinlerin birliği" ve "her türlü dinî, ırkî, millî, vatanî, siyasi ve benzeri taassupların insanlar arasında anlaşmazlıklara, düşmanlıklara ve hatta savaşlara sebep olduğu için terkedilmesi" gibi maddeler bulunan "Bahailik" anlayışına da yakındır.²⁴ Ayrıca bütün dünya kiliselerini birleştiren Evangelist akımını da akıldan çıkarmamak gerekir.

Robert Bork'un gözlemlerine göre gerçek şudur: "... insanların büyük, belki de mutlak çoğunluğu sadece Filofey'in uzaydaki 'kışkırtıcı' emellerinden kurtulmak, hiç bir şey görmemek, duymamak ve Kassandra embriyonlarının işaretini unutmak istiyorlar." (s. 131) Onun için de "... Gerçeğin korkunç olduğuna, ama ona göz kapamak değil, çare yolları aramak gerektiğine insanları nasıl" inandırabileceğini düşünmektedir. (s. 132) Zaten Kızıl Meydan'da genç bir gösterici kızın yakılması da bu çaresizliğin sonucudur. Antoni Yunger'e göre ise Robert Bork "... savaş meydanında yalnız savaşçı"dır ve "belki de tüm gezegende uzay rahibinin tarafına geçen ve onun kıyamet korkusu teorisini savunan tek kişi"dir. (s. 139) Gösterici genç kız gibi sayıları pek az olan ve Bork'un fikirlerini destekleyecek kişiler de ortadan kaldırılmaktadır.

Moskova'da Kızıl meydanda vuku bulan hadiseler olayın bir başka boyutunu ortaya koymaktadır. Perestroyka ile başlayan silahsızlanma çalışmaları ve neticesinde Sovyetler Birliği'nin çöküşü hadisesini protesto etmek için büyük bir kalabalık toplanır. Bu kalabalığı kışkırtanlar "komuoyunu yeniden silah ticareti

²² Pırım Kadir. "Yaşanmış mânâsı (Hayatın mânâsı)", (Sohbet) *Şark yulduzu*, sayı 12, 1990, s. 157-163.

²³ Daha geniş bilgi için bkz. "Ekber" maddesi. *İslam Ansiklopedisi*, İstanbul: M. F. Basımevi, 1964. c. 4, s. 210-217.

²⁴ Bkz. "Bahailik," *İslam Ansiklopedisi*, cilt 4, İstanbul: Türkiye Diyanet Vakfı, 1991, s. 464-468.

yapma, askeri devletçiliğin temelini oluşturan ASS'yi (Askeri Sanayi Sektörü) berpa etme (bina etme) fikrine yönlendiren, perestroykanın ve sözüm ona radikal demokratların Batının menfaati için bu devleti yıkıklarını iddia eden" (s. 120) bazı güçlerdir. Jirinovski'nin başını çektiği aşırı Rus milliyetçileri ve Fidel Castrocular da bu tenkitten paylarını almaktadırlar. Ayrıca bu kalabalığın saflarına "Moskova askeri sanayii çalışanları, aşırı milliyetçiler, Stalin'i özleyen emekliler ve diğer bunun gibiler" katılır. "Geçmişten gelen tuhaf tiplere benzeyen göstericiler, sanki ağır bir komadan yeri çıkmışlardı: Onlar henüz dün aynı bu sokaklarda öfkeyle lânetlenen kanlı diktatörlerin posterlerini başları üzerinde taşıyorlardı." (s. 121)

İnsanların Cassandra damgası teorisine tepkisi oldukça yoğundur. Bu yoğunluğu kazanmasının sebeplerinden bazıları politikacılar, bazıları da dünya silah ticaretinde söz sahibi olan ve bu yolla büyük paralar kazanan insanlardır. Amerikan halkının büyük çoğunluğu, belki tamamı Cassandra damgasını ortaya çıkaran uzay deneylerine karşıdır. Entoni'nin, Ordok'un seçim mitingindeki tespitlerine göre "... İnsanlar Cassandra embriyonları hakkında hiçbir şey duymak ve bilmek istemiyor, kadınlar keşif ışınlarıyla denetlenmeyi reddediyorlar." (s. 139)

Rusya'da, Kızıl Meydan'da meydana gelen protesto mitinginde durum biraz daha farklıdır. Burada yaşananlar, insan hakları ve insanın yaşama hürriyeti ile alakalı bile değildir. Entoni burada açılan pankartlardan yola çıkarak olayları şöyle yorumluyor:

... Mister Bork, esas mesele bu pankartta yazılan 'İnsan, silah üretmek için doğmamalıdır.' yazısıdır. Asıl bu yazı Rusya'da 'savunmacılar' adlandırılan kesimin hiddetine sebep olmuştur. Bu insanlar devlet ve toplum, daha doğrusu kader ve savunma sanayii tarafından kitle imha araçları, yani küçük yuvarlak kurşunlardan-ki 'savunmacılar' dünyada her insana bunlardan en az yüz tane yetecek kadar üretmeyi garanti ediyorlarses hızını geçen jet uçaklara, gece gündüz okyanuslarda nöbet bekliyen, ilk emirle balistik roketleri ateşlemeye hazır olan nükleer denizaltılara kadar her şey üretiyorlar. Bu akli selim öğrenci de bunca para ve emeğin boşa gittiğini düşünüyor. Aslında bizim Amerikan ASS de aynı muameleyi hak ediyor. O da kendi gibileri mahvetmek için silah üretiyor ve bunu savunma amacıyla yaptığını iddia ediyor. (s. 142)

Rusya'dan sonra ikinci önemli tepki de İsrail'den gelir. "...İlk önce milliyetçi düşüncelere dokunulmuştur. İsrail'de bunu Yahudilerin genetik fonunu yok etme teşebbüsü gibi değerlendiriyorlar. Keşif ışınlarına karşı bir kalkan yapma, Filofey ışınlarını nötralize eden bir yöntem bulma çağrıları yapılıyor." (s. 157) Çin'de ise tepkinin sebebi farklıdır:

... Onların fikrince bu, onların demografik üstünlüğünü yok etme yöntemidir. Orada 'Demografik kültüvasyonu yol vermeyiz!' sloganını geliştirmişler. Hindistan'da ise Cassandra damgasının üzerini kendi alınlarının ortasına çizdikleri benek ile kapatma çağrısı yapılıyor... Hamburg'da meşhur liman fahişeleri ve pezevenkleri çılgınca protesto gösterileri yapmışlar. Sicilya'da mafya Palermo kordonunda büyük halk yürüyüşü düzenlemiştir. Lâtin Amerikasında özellikle uyuşturucu tarlaları bölgesinde kalabalık mitingler olmuştur. Porno sanayii bile ilgisiz kalmamış, onlar da protesto etmişler. Evet, terörist örgütler, her türlü devrimciler, hepsi buna karşıdır. Filofey'e elleri erişseydi onu... Ayrıca, çeşitli ülkelerdeki askerî çevreler de pek hoşnut sayılmazlar. Hiç anlaşılmayan bir husus ise kovboy filmleri yapımcılarının da bu protestolara katılmasıdır.

- Robert Bork cevap verdi:

- Görüyor musun, Entoni, burada fikrimce korporatif-profesyonel sürü çıkarları kendini gösteriyor. Her sürü yaşamak ve çoğalmak istiyor. Ben böyle görüyorum. Cassandra damgası ise bu yolda büyük bir engeldir. Çünkü zamanla toplumda bu gruplara ihtiyaç yok olacak ve onlar işsiz kalacaklar. İşte bunun için kendini koruma içgüdüğü devreye giriyor, bir sürü tehlikeli durumu hissediyordu. (s. 157-158)

Burada da görüldüğü gibi Bork'un uçaktan gördüğü balinaların sürü halinde hareket etmeleri ve topluca intiharı seçmeleri ile insanların kalabalık gruplar halinde dolaşmaları arasında paralellik vardır. Balinalar kendi hayatları tehlikeye girdiğinde veya yaşamaları için şartlar zorlaştığında topluca intihar ediyorlar. İnsanlar ise son haddine kadar şanslarını zorluyorlar. Bork'a göre,

... insanoğlu kendine başka gözle bakarsa ve embriyonların sesine kulak verirse bir ferdin olumsuz hareketlere yönelmesi oldukça azalır. İşte o zaman toplumda talep olmadığı için hiç kimse pezevenklik yapmayacak ve değil Hamburg fahişelerine, her türlü fahişeye de ihtiyaç olmayacak. Aynı durum mafya, eşkıyalık, cinayetlere de aittir, çünkü bunlar birbirleri ile bağlantılıdır. Eğer Cassandra damgasını bir ayıp değil, uyarı işareti olarak gören nesillerin önleme tedbirleri sonucunda ferdin kötülük yapmaya olan genetik meyli yok olursa, o zaman şimdi yaşanan buhran mazur görülebilir. (s. 158-159)

Öfkeli kalabalık Bork'un evinin kapısına dayanır. İsyanın genetik gerilemeyi durduramayacağına inanan Bork, güç kullanmanın da kıyamet gününü biraz daha yaklaştıracığını belirtir. (s. 164) Evden dışarı çıkıp kalabalığı ikna etmek ister.

Evin önündeki karmaşa esnasında bir grup insan "fütüroloğun bir zamanlar kum üzerinde gizli işaretler çizdiği, dünya ruhunun sırlarına vâkıf olmaya çalıştığı taş bahçede kendini" bulur. Kalabalıktan birisi bahçedeki çiçeklikten çıkardığı çelik çubukla Bork'un kafasına "korkunç bir darbe" indirir. Bork yüksek sesle bağırır ve kafasını tutarak sırt üstü yere düşer. Helikopter ile şehir hastanesine yetiştirilmeye çalışılan bu yaşlı gelecek bilimci yolda ölür. Kalabalık onu öldürmekle kalmaz, evinin kapı ve pencerelerini kırar, bankları etrafa atar, lambaları yıkar, taş bahçeyi de ayakları altında ezer ve çekip giderler. (s. 169)

Bork'un ölümünden sonra bir televizyon kanalındaki haber yorumları standart baş sağlığı ifadeleri ile başlar. Daha sonra sunucu kadın saklamaya çalıştığı müstehzi tavrıyla ankete katılanların %83.7'si gelecek bilimcinin linç edilmesini onayladığını açıklar. Hatta olay yerinde olsalar kendilerinin de "iblisin kat'i destekçisinin" linç mahkemesine bizzat katılacaklarını da belirtir. Bu sonuçlar da, insanoğlunun böyle konularda hiç müsamahasının olmadığını göstermesi açısından dikkate değerdir. Fakat yazar ümitsiz değildir. Çünkü Entoni Yunger gibi düşünceli insanlar az da olsa vardır. Onun "meseleye yaklaşımı yeni neslin yaklaşımıdır." (s. 146-147) Çünkü onun kabiliyeti ve zekiliği, dünyayı idrak ve hareket etme becerisinde hemen hissedilmektedir.

Robert Bork'un öldürülmesinden sonra uzay rahibi Filofey ile televizyonda konuşma işi bu organizasyonu yapan Entoni'ye düşer. Nihayet görüntü sağlanır. Görünüşüne göre elli yaşlarında olan Filofey, "... uzunca yüzü, hafifçe kamburlaşmış omuzlarına kadar inen kumral saçları" ve "hafifçe kırlaşmış" sarıya çalan sakalı ile posterlerdeki Hz. İsa imajına benzemektedir. Yazara göre, "Yüzündeki derin buruşukluklar, ağır göz kapakları, dikkatle bakan elâ gözleri içlerinde cazibeli ve kederli bir şeyler saklıyorlardı." (s. 178) Televizyondaki konuşmasına o ânı beklediğini belirterek başlar:

... Bu anı, bu görüşü bekliyordum ve sizin de kaydettiğiniz gibi, akıllarda ve kalplerde alevlenen ateşin beni de yaktığını açıklama fırsatı arıyordum. Evet, bu ateşi ben yaktım. Bu böyledir. Fakat bu meş'aleyi zındıkları ateşte yakmak için değil, insan ruhlarını aydınlatmak için ortaya çıkardım. Olmadı. Her şey karanlığa dönüştü. Korkarım ki sonsuza kadar. Benim yaşımda ne kadar safdillilik olsa da hakikatin yerini bulacağını ümit ediyordum. Yanılmışım. Ruhlarda aydınlık yerine kaos ve kargaşa yarattım. Tüm bunları televizyon ekranında görüyorum... Uzayda bulunarak, Tanrı'nın bana bahsettiği hemfikrimin ölümüne sebep oldu. İnsanlar, önünüzde diz çöküyorsunuz!.. Ben gideceğim, sizler yaşayacaksınız, yaşamak ise sorulara kendinizin cevap bulmanız demektir... Bunlar saklı kalabilir ve dünya şimdiye kadar olduğu gibi mutlu bir cahillik içinde yaşayabilirdi... Robert Bork'u öldürdüğümüz bugün, ebediyetimizin de bir parçasını onunla beraber öldürdük... (s. 179-182)

Filofey konuşmasına bu şekilde devam ederken gazeteciler ve televizyoncular onun sözünü kesip sorular sormaya başladılar. Televizyondaki programı sunan Volter Şermet, televizyon aracılığıyla milyonlarca halk kitlesine kendi sadakatini göstererek siyasi menfaat kazanmak amacıyla Filofey'e sorularını arka arkaya sıralar: "Tanrı'nın yasalarına karşı gelmiyor musunuz? Kutsal Kitap'ta 'doğurun ve çoğalın!' denmektedir. Ve hiçbir şart koşulmadan." diyerek hakaret noktasına vardığı tarzda bir tonla sorar. (s. 181) Bütün gazeteciler ona katılırlar ve salonda büyük bir gürültü kopar. Herkes kendi ajansı adına Filofey'den hesap sormaya kalkar. Sorularında ise yazara göre, "... Hiçbir felsefe yoktu, hayat pratiği her şeyin üstündeydi! Filofey'e ağzını açmaya imkan tanımıyorlardı." (s. 182) Yazar, Entoni Yunger'in ağzından bu durumu şöyle değerlendiriyor: "... Basın toplantısında sorular ve cevaplar yerelmalıdır. Şimdilik profesyonelce sorulara rastlamadım. İhtiraslar mantığı bastırıyor. Birçok basın toplantısına katıldım ama böylesini hiç görmedim. Hatta İran körfezindeki son savaş esnasında bile sorular değişikti ve farklı görüşleri aksettiriyordu. Şimdi ise hepiniz bir koro şeklinde konuşuyor ve aynı hükmün altına imza atıyorsunuz." (s. 182) Burada yine insanların bir grup halinde topluca hareket etme arzusu ortaya çıkmaktadır. Düşman ayıdır, hedef ve amaç da onu yok etmektir. Entoni'ye göre yapılanlar, "günü birlik menfaatler" için insanlığın önüne konulan Cassandra problemini reddetmekten başka bir şey değildir. Entoni'ye göre Cassandra embriyonunun mânâsı, doğacak yavruların insanlara müracaatı, onları dinlemeleri için yalvarmasıdır. Fakat insanlar onlara cevap vermez, cesaretsizlik gösterir.

Filofey de Cassandra embriyonlarını şöyle savunur: "- Özür dilerim! Tanrı rızası için, özür dilerim. Sözünüzü kesmek istememiştim, ama Cassandra işaretinin bir suç ve yüz kararı olmadığını da söylemeden edemem. Kesinlikle değil! Cassandra embriyonları sadece olarak nesilden nesle içimizde biriken kötülük hakkında bizi uyarmak istiyorlar. Dünyanın sonu bizim içimizde saklıdır, işte bu damga bize bunu haber veriyor." (s. 189) Filofey, televizyondaki basın toplantısının sonunda kendisinin de balinalar ve Robert Bork gibi öleceğini haber verir:

... Aynen Robert Bork'la olduğu gibi... Makalesini okurken fikirlerinin derinliğini anlamaya başlamıştım. Ama yazılanların arkasında bazı açıklanmayan sırlar da gizliydi. Onunla görüşerek, ruhun yeni idrakine kavuşacağımızı zannediyordum. Yapamadık, her halde kısmet değilmiş. Şimdi de balinalar. Konuşabilselerdi ne kadar çok şey öğrenirdik... Artık geç kalıyorum... Sanki onları duyuyorum... Balinalar beni de beraberlerinde çağırıyorlar. Ben onlarla gidiyorum... Ben de kendini sahile atarak öldüren bir balınayım. Son olarak Robert Bork'a sesleniyorum: Senin karşında çok suçluym ve balinalarla birlikte sana geliyorum. Elveda... (s. 191)

Filofey'in kararlılıkla ve onu engellemek veya ölümün çşiğinden geri çağırarak durumunda olmayan milyonlarca insanın gözleri önünde intiharı seçmesi Entoni'de "... ölüm hürriyetinin, ruhun hiçbir şeyle tazmin edilemeyen, hiçbir şeyle ölçülemeyen devasa trajedisi olduğu" (s. 192) fikrini uyandırır. Filofey ve Robert Bork'un izinden yürüyeceğini belirtir. Bu olaydan sonra gelişen ilginç hadiselerden iki tanesi, "Atlas okyanusunun batı sahillerinde büyük bir balina sürüsü kendini sahile atmış. Bütün hayvanlar ölmüşler." ve "Dün gece Kızıl Meydan'da bilinmeyen kişilerce Mozole'ye ölü bir kuş, baykuş, atılmıştır. Kuşun cesedinde hiçbir patlayıcı mekanizmaya rastlanmamıştır." (s. 193) Romanın aslında sonu niteliğindeki bu haberler bütün dünyaya duyurulur. İki hadisede de insandan başka iki ayrı canlı türünün intiharı söz konusudur. Bunlardan balinalar sürüler halinde intiharı seçmişlerdir. Çünkü gerek Robert Bork'a ve gerekse Filofey'e göre balinalar dünyanın içinde bulunduğu tehlikeleri sezmektedirler. Baykuş ise Kızıl Meydan'da yaptığı mutad gözlemleri sonucu aynı tehlikeyi farketmiş ve kendini öldürmüştür. İnsanları düşündürmesi gereken önemli iki hadise budur. Konuşamayan, kendi hissettiklerini ve gözlemediklerini anlatamayan bu iki canlı türünün kendini feda etmesi belki de insanların dikkatini konunun ehemmiyetine çekmek içindir.

Roman uzay rahibi Filofey'in bir epilogu ve Entoni'ye bıraktığı vasiyetname niteliğindeki mektubu ile sona eriyor. Bu bölümde okuyucu onun uzay çalışmalarından önceki hayatı hakkında teferruatlı bilgiyi öğreniyor. Filofey'e göre önemli olan reddedilmesine rağmen gerçeklerin bir kez olsun söylenmesidir. Çünkü ileride yeniden ortaya çıkabilir ve artık kaçınılmaz olur. Onun tanrı görüşü ise yine bu bölümde açıklanmıştır:

... Uzaydan bulutlarla kaplı dünyaya her baktığımda 'Aman Tanrı'm, bu dünya ne kadar da ulu bir eserdir!' diye hayranlıkla düşünüyordum. Belki güneş de insanların yaşadığı dünya için mevcuttur, çünkü bunu başka türlü açıklayamayız. Dünya insana gereklidir ve o, insanın onu terk etmesi için vardır, bunun için mevcuttur. Yoksa bu galaksinin ne anlamı olurdu? Ve Tanrı'nın kendisi de! İnsanın ona ihtiyacı var ve bunun için de o, Tanrı'dır, bunu için vardır! Ama insan bu evrensel objelere layık mıdır? Bu muhteşem dünya düzenine layık mıdır? İşte kainatın bilmececi de budur! (s. 195)

Cengiz Aytmatov'un bu epilogu kitabına koyması lüzumsuz değildir. Esas vermek istediğini bu bölüm ile vermektedir. Zira bütün insanların dikkatini dünyanın içinde bulunduğu ekolojik ve ahlâki bozulma tehlikesine çeken uzay rahibi Filofey'in de dikkatini çeken, ona insan olduğunu ve yaptığı işin korkunçluğunu hatırlatan, muhtemelen düşünce suçlusu olarak hapse mahkum edilen, gözlüklü ve kültürlü bir kadın olan Runa'dır. Filofey Runa'yı, "... Yüzünden kültürlü birisi olduğu anlaşılıyordu ve ben, küfürlerin, kavgaların saç yomaların ve buna benzer şeylerin yaşandığı tevkif yerinde uyum sağlamanın imkânsız

olacağını düşündüm. Bir kadın olarak hiç de fena değildi, her hâlde özgürken daha güzel imiş. Ama bakışlarında bir gariplik vardı, onun durumunda olanlar gibi suçlu bir şekilde gülümsemiyor, nezaketle bakmıyordu. Gözlüklerinin camı arkasındaki kestane rengi gözlerinde saklı bir merak vardı. Özgürken kendine çeki düzen verdiği, kaşlarını aldırığı, kirpiklerini boyadığı, ayna karşısında süslendiği her hâliinden belliydi..." şeklinde tarif ediyor. Aralarında geçen konuşmada Runa'nın acelesi olmadığını söylemesi Filofey'in dikkatini çeker. Bütün yapılanlar Runa'nın ilgisini bile çekmemektedir. Öyleyse niçin gelmiştir? Runa, Filofey'i görmek ve işittiklerinin bir masal olmadığını öğrenmek ve gerçeği bilim adamının gözünün içine bakarak söylemek için gelmiştir. (s. 227-228) Runa'nın bilim adamı ile çözmesi gereken bir problem vardır: "- Evet var. İnsanların tabiat ve Tanrı tarafından belirlenen yöntemle mi, veya şeytanın gösterdiği yöntemle mi çoğalmaları sizce problem değil mi?" (s. 228) Bilim adamının tehdidine rağmen kadın konuşmasına devam eder:

- Ben bir mahkumum, Andrey Andreyeviç, diye ansızın bana adımla hitap etti ve her gün yüzlerce defa duyduğum bu hitap onun ağzında çok tuhaf seslendi. O yine tekrarladı: - Ben bir mahkumum. Sonucu bilerek bunu yaptım. Amacıma da ulaştım. Bunu bir görev olarak gördüm. Başardığım kadarıyla bu görevi yerine getirdim. Belki bu konuşma içinizde bazı duyguları uyandırır, düşünmenize yardımcı olur. Hepsi bu. (s. 228-229)

Bilim adamı bu olayın etkisinden kurtulamaz ve bu duygular içinde kadının dosyasını inceler. Asıl adı Runa Fedulovna Lopatina olan kadın, anti Sovyet içerikli yazıları sakladığı ve dağıttığı için 158. maddeye göre mahkûm edilmiştir. Duldur, kocasından boşanmıştır. Zor bir hayat yaşamış, öğretmenlik yapmış, sonra belgesel filmler yapmakla uğraşmıştır, Sovyet okulları hakkında belgeseller için senaryolar yazmıştır. (s. 230-231) Böyle mütecessis bir insanı da Sovyet sistemin susturmaya çalışması muhakkaktır. Kadın bu davranışıyla amacına ulaşmış ve Filofey'in yaptığı işin dehşetini düşünmesini ve farkına varmasını sağlamıştır.

Aytmatov'un da babasının olmaması düşünüldüğünde Filofey ile Aytmato'v'u özdeşleştirmek hiç de zor değildir. Aytmato'v da bütün hayatı boyunca babasını aramış, bulamamıştır. Yazar, *Beyaz gemi* romanında da küçük çocuğu baba özlemiyle doldurmuş, onu beyaz gemiye, babasının bulunma ihtimali-hayali-olan yere göndermiştir. Böylece yazar, geçmişle Filofey, düşünceleriyle de Bork'ta kendini anlatmış ve başlangıçta dinsiz, sonradan dindar bilim adamı kişiliğine bürünmüştür. Oliver Ordok ise siyasî tarafını ortaya koymuştur.

Özellikle din konusunda "gökyüzündeki bütün değişik renkleri" çizen Cengiz Aytmato'v'un bu son romanıyla şu noktalar üzerinde durduğu söylenebilir: Her şeyden önce bakış açısı Hıristiyandır. Romanlarında gerçekleri aksettiren yazar, daha önceki eserlerinde Kırgızistan'da yaşamış olduğu için orada

gördüklerini yazmıştı. Şimdi ise Luxemburg'ta yani Batı'da yaşamakta ve orada gördüklerini yazmaktadır. Kendisiyle Kırgızistan'da yapılan bir röportajda bu konuyu şöyle açıklıyor: "... Bence benim kitaplarımın en büyük özelliği gerçekleri yazmasıdır. Hayatın kendisini ve karşılaştığım acı, tatlı herşeyi olduğu gibi kitaplarıma aktardım."²⁵ Bu yüzden son iki romanında Hıristiyanlığın ön plana çıkması doğaldır. İkinci olarak da Robert Bork'un insanlar tarafından öldürülmesi de hem Hz. İsa'yı hatırlatmakta, ilim adamlarının güçsüzlüğünü göstermekte hem de dünyadaki insanların çok kötü olduğunu ortaya koymaktadır. Bunda da güçlü kitle iletişim araçları ile siyasetçilerin "Tanrı'nın mesajlarına engel" olmasının etkisi büyüktür. Aytmatov bütün bunların farkındadır. *Kassandra damgası* ile Nobel'i aldığı takdirde mesajlarını daha geniş bir kitleye duyurabilecek ve belki de insanlar hem Kassandra'nın hem de yazarın dramını sona erdirecek önemli tedbirler düşünmeye başlayacaklardır.

²⁵ Taygar, s. 15.